

บทความ

วิชาการ

03

จารึกสร้างเทวรูปคือจารึกวัดพู (K.366)

จากปราสาทวัดพู สปป.ลาว:

ข้อเสนอคำแปลภาษาสันสกฤตและอรรถาธิบาย

The Sang Thewarup Inscription as The Vat Phu
Inscription (K. 366) from Vat Phu Temple, Lao PDR:
A Proposed Translation from Sanskrit into Thai and Commentary

พระมหากวีศักดิ์ วาปีกุลเศรฐ์ Phramaha Kaweesak Wapeekunlaset

นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต และพุทธศาสนศึกษา

ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Doctoral Candidate, Pali-Sanskrit and Buddhist Studies Program, Department of Eastern Languages,

Faculty of Arts, Chulalongkorn University, kaweesak.w@gmail.com

บทคัดย่อ

จารึกสร้างเทวรูปในหนังสือจารึกในประเทศไทย เล่ม 4 ไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับวันที่พบ สถานที่พบ และผู้พบ แต่แท้จริงแล้วคือจารึกวัดพู (K.366) พบที่ปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเผยแพร่ในหนังสือ *Inscriptions du Cambodge Vol. V* ของ George Coedès จารึกนี้จารึกด้วยอักษรขอมโบราณ เป็นภาษาสันสกฤตและเขมรโบราณ มีศักราชกำหนดอายุ คือ มหาศักราช 1061 (พ.ศ. 1682) อยู่ในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 กรมศิลปากรแปลเนื้อหาภาษาเขมรโบราณเป็นภาษาไทยแล้ว แต่ไม่ได้แปลภาษาสันสกฤต บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อแปลภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยพร้อมกับอธิบายความ จากการแปลพบว่าเนื้อหาภาษาสันสกฤตว่าด้วยการนอบน้อมพระศิวะ กล่าวถึงศิวลึงค์ชื่อว่าภทเรศวรในเมืองลิงคปุระ ปีที่พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ขึ้นครองราชย์ หัวหน้าพราหมณ์ประดิษฐานรูปเคารพเนื่องในศาสนาฮินดูและกลบนาที่ดินพร้อมข้าทาส คำสาปแช่งและคำอวยพรอนึ่ง ด้วยเหตุที่จารึกนี้ชำรุดมาก เนื้อหาทั้งหมดจึงไม่สมบูรณ์ กระนั้น เนื้อหาที่เหลืออยู่ก็อาจมีคุณค่าในฐานะเป็นหลักฐานด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีสำหรับผู้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

คำสำคัญ: จารึกสร้างเทวรูป, จารึกวัดพู, ปราสาทวัดพู, สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2

Abstract

The Sang Thewarup inscription published in *Inscriptions in Thailand, Volume 4* provides no evidence regarding the date of discovery, the place of discovery, and the discoverer. In fact, this inscription corresponds to *the Vat Phu Inscription (K. 366)*, which was discovered at Vat Phu in Champasak Province, Lao People's Democratic Republic, previously published by George Coédès in *Inscriptions du Cambodge, Volume V*. The inscription was composed in Sanskrit and Old Khmer, inscribed in Old Khmer script, and dated to Śaka 1061 (1139 CE). The Old Khmer texts were translated into Thai by the Fine Arts Department; however, the Sanskrit texts have not yet been translated. Therefore, the objective of this article is to translate the Sanskrit texts into Thai and to provide commentary on their content. The translation reveals that the Sanskrit portion of the inscription consists of an invocation to Śiva, references to the Śivaliṅga named Bhadareśvara in Liṅgapura, the year of King Suryavarman II's accession to the throne, the enshrinement of Hindu sculptures by a Brahmin master, the endowment of land and slaves, as well as sections concerning curses and blessings. Since this inscription is severely damaged, its contents are incomplete. Nevertheless, the surviving portions may still be valuable as historical and archaeological evidence for further study.

Keywords: *Sang Thewarup Inscription, Vat Phu Inscription, Vat Phu Temple, Lao People's Democratic Republic, King Suryavarman II*

บทนำ

หนังสือจารึกในประเทศไทย เล่ม 4 ที่จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2529 ให้ข้อมูลจารึกหลักหนึ่งชื่อว่า “จารึกสร้างเทวรูป” ซึ่งเป็นจารึกภาษาสันสกฤต และเขมรโบราณ จารึกด้วยอักษรขอมโบราณ มีศักราชกำหนดอายุคือมหาศักราช 1061 (ตรงกับ พ.ศ. 1682) หากแต่ไม่มีประวัติว่าได้มาจากที่ใด (กรมศิลปากร, 2529ข: 41) จึงไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับวันที่พบ สถานที่พบ และผู้พบ อำไพ คำโท อ่านจารึกหลักนี้ ครบทั้ง 3 ด้าน หากแต่ได้แปลเฉพาะเนื้อหาภาษาเขมรโบราณเท่านั้น โดยได้บอกเหตุผลที่ไม่ได้แปลเนื้อหาภาษาสันสกฤตไว้ว่า “บรรทัดที่ 1-12 ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤตนั้น ไม่สามารถจะแปลได้ เพราะชำรุดมากเหลือเกิน ดังนั้น จึงต้องแปลเฉพาะภาษาเขมร คือตั้งแต่บรรทัดที่ 13 ลงไป”¹ (กรมศิลปากร 2529ข: 41, 46)

เนื้อหาภาษาเขมรโบราณตั้งแต่บรรทัดที่ 13 ลงไปนั้นมีข้อมูลที่น่าสนใจ เนื่องจากกล่าวถึงเหตุการณ์ในรัชสมัยของพระบาทกัมรเตงอัญศรีชัยวรมเทวะ (พระเจ้าชัยวรมันที่ 6) และพระบาทกัมรเตงอัญศรีสุริยวรมเทวะ (พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2) กล่าวคือ กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ต่างมีพระบรมราชโองการรับสั่งให้ประดิษฐานรูปเคารพเทพในศาสนาฮินดู ชื่อที่ดั้นถวยทริพย์สินและข้าทาสแต่ศาสนสถานแห่งเดียวกันในปีที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ มีการกล่าวถึงศิวลึงค์ที่ชื่อว่า “กัมรเตงชคัตศรีภทเรศวร” ด้วย (กรมศิลปากร 2529ข: 46-47)

---

¹ แต่กระนั้น อำไพ คำโท ก็ได้อ่านเนื้อหาความภาษาสันสกฤตและปริวรรตบางส่วนไว้เท่าที่จะอ่านได้จากนั้น ในปี ค.ศ. 2014 (พ.ศ. 2557) Satya Vrat Shastri (2014: 221-223) ได้ปริวรรตเนื้อหาความภาษาสันสกฤตเท่าที่อำไพ คำโทอ่านได้นั้นเป็นอักษรเทวนาครีและอักษรโรมันพร้อมกับแปลเป็นภาษาอังกฤษ

ในปี พ.ศ. 2564 รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล (2564: 474–475) ได้ตรวจสอบพิภักตสถานที่พบและสถานที่เก็บรักษาของจารึกรุ่นก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ในประเทศไทย แล้วพบว่าจารึกสร้างเทวรูปนี้คือ “จารึกวัดพุ” (K. 366) ซึ่งพบที่ปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เผยแพร่ในหนังสือ *Inscriptions du Cambodge Vol. V* ของ George Coedès ในปี ค.ศ. 1953 (พ.ศ. 2496) เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับคำปวิรรตที่เผยแพร่ในหนังสือจารึกในประเทศไทย เล่ม 4 แล้วพบว่าจารึกมีจำนวนด้านและจำนวนบรรทัดเท่ากัน คำอ่านบางส่วนตรงกัน เพียงแต่ในครั้งที่อำเภอคำโพนคำอ่านนั้น จารึกอาจสึกกร่อนไปมากแล้ว ผู้เขียนตรวจสอบแหล่งข้อมูลดังกล่าวแล้วเห็นด้วยกับรุ่งโรจน์ ทั้งนี้ ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทยของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรก็ได้ปรับปรุงข้อมูลตามงานวิจัยของรุ่งโรจน์ เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2564 เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ฉะนั้น ในบทความนี้ ผู้เขียนจะเรียกจารึกหลักนี้ว่า “จารึกวัดพุ (K. 366)” โดยตลอด

ด้วยเหตุที่เนื้อหาภาษาสันสกฤตของจารึกวัดพุ (K. 366) ยังไม่ได้แปลเป็นภาษาไทย ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อแปลเป็นภาษาไทยพร้อมกับให้อรรถาธิบาย แต่เนื่องจากผู้เขียนยังไม่ได้เข้าถึงจารึกวัดพุ (K. 366) โดยตรง หรือแม้กระทั่งสำเนาของจารึกหลักนี้ อีกทั้งจารึกสึกกร่อนไปมากกว่าครั้งที่ George Coedès อ่านไว้ (รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล 2564: 474–475) ฉะนั้นแล้ว ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงนำเสนอคำอ่านจารึกโดยปวิรรตจากอักษรโรมันเป็นอักษรไทย โดยใช้ข้อมูลใน *Inscriptions du Cambodge Volume V* เป็นหลัก

ประวัติที่มาของจารึกวัดพุ (K.366)

คณะนักสำรวจกลุ่มแรกที่พบจารึกวัดพุ (K. 366) คือคณะของ Doudart De Lagrée และ Francis Ganier ถัดมาคือคณะของ François Jules Harmand หากแต่ในครั้งหลังนี้ Étienne Aymonier ได้ทำสำเนาจารึกไว้ แต่จารึกชำรุด จึงยังไม่สามารถอ่านได้ จากนั้นในปี ค.ศ. 1905 (พ.ศ. 2448) Étienne Lunet de Lajonquière

ได้ไปสำรวจพบปราสาทวัดพู แต่ก็ยังไม่พบจารึกหลักนี้แล้ว สันนิษฐานว่าจารึกถูกเคลื่อนย้ายไปแล้ว (Coedès 1953: 288–289)

อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1930 (พ.ศ. 2473) สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้เสด็จตรวจราชการมณฑลนครราชสีมา และในขณะที่ประทับที่จังหวัดอุบลราชธานี ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานีได้นำจารึกหลักนี้มาถวายทอดพระเนตรและระบุว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงนำมาจากวัดพูเก็บไว้ที่จังหวัดอุบลราชธานี สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพโปรดให้รับจารึกหลักนี้มาเก็บไว้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร นั้นหมายความว่าจารึกหลักนี้ถูกเคลื่อนย้ายจากวัดพูมาที่จังหวัดอุบลราชธานีก่อนการลงภาคสนามสำรวจวัดพูของ Étienne Lunet de Lajonquière หลังจากนั้น ในปี ค.ศ. 1966 George Coedès ได้ระบุว่า จารึกหลักนี้เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงเทพฯ จากนั้น เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2550 หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ ได้นำจารึกหลักนี้มาเก็บรักษาที่คลังกลางพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแล้ว (รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล 2564: 473–474)

ภาพที่ 1 จารึกวัดพู (K. 366)
ด้านที่ 1 (ด้านหน้า)
ที่มา: รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล

ภาพที่ 2 จารึกวัดพู (K. 366)
ด้านที่ 2 (ด้านหลัง)
ที่มา: รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล

ข้อมูลเบื้องต้นจารึกวัดพู (K. 366)

ชื่อจารึก	จารึกสร้างเทวรูป, จารึกวัดพู
หมายเลขจารึก	K.366
ศักราชกำหนดอายุ	มหาศักราช 1061 (พุทธศักราช 1682)
อักษร	ขอมโบราณ
ภาษา	สันสกฤตและเขมรโบราณ
วัตถุจารึก	ศิลาหลักสี่เหลี่ยม กว้าง 59.5 ซม. สูง 90 ซม. หน้า 10 ซม.
ลักษณะการจารึก	จำนวน 3 ด้าน ด้านที่ 1 (ด้านหน้า) มี 30 บรรทัด ด้านที่ 2 (ด้านหลัง) มี 30 บรรทัด ด้านที่ 3 (ด้านข้าง) มี 9 บรรทัด
สถานที่พบจารึก	วัดพู แขวงจำปาสัก
สถานที่ตั้งปัจจุบัน	สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกาญจนาภิเษก ตำบลคลองห้า อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี (รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล สำรวจเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2564)

เนื้อหาจารึกที่เป็นภาษาเขมรโบราณโดยสังเขป

ก่อนนำเสนอคำแปลจารึกภาษาสันสกฤต ผู้เขียนขอเสนอเนื้อหาภาษาเขมรโบราณโดยสังเขปตั้งแต่บรรทัดที่ 13 ของด้านที่ 1 ถึงด้านที่ 3 ดังลำดับเนื้อหาต่อไปนี้

ด้านที่	รัชสมัย	มหาศักราช	พระบรมราชโองการ
1	พระบาทสมเด็จพระ อภัยศรีชัยวรมเทวะ (พระเจ้าชัยวรมันที่ 6)	1025 (พ.ศ. 1646)	รับสั่งให้สร้างกัมมรเตงซัดพระรูป พระถวกล พระกัมมรเตงอัญญ ต ครุ แล้วรับสั่งให้ทำการกลบนา สำหรับกัมมรเตงซัดศรีภักทเรศวร
		1026 (พ.ศ. 1647)	รับสั่งให้ผู้ใดผู้หนึ่ง (จารึกชำรุด) ซึ่งเป็นผู้ควรเคารพ (ภควน) บุษา กัมมรเตงซัดศรีภักทเรศวร
	พระบาทสมเด็จพระ อภัยศรีสุริยวรมเทวะ (พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2)	1050 (พ.ศ. 1671)	รับสั่งให้ประดิษฐานศิวลึงค์ พระภควดีมหาสิริสมรรมณี พระวิษณุ แห่งเชิงเบรียลที่กุฎ ภเวศวราศรม เพื่อให้เป็นที่อยู่ ของกัมมรเตงซัดกันโลง ซึ่งพระเจ้า แผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินทุกปี
		1054 (พ.ศ. 1675)	รับสั่งให้ประดิษฐานพระคังกร นารายณะ (หมายถึงพระหริหระ) ภายในพระปราง (วระ ปราง)
		1058 (พ.ศ. 1679)	รับสั่งให้ประดิษฐานพระศรีครุ
		1059 (พ.ศ. 1680)	รับสั่งให้ประดิษฐานพระวิษณุ พระภควดีศรี (หมายถึงพระลักษมี) ที่โคกขนบ-อเสะ

ด้านที่	รัชสมัย	มหาดักราช	พระบรมราชโองการ
		1061 (พ.ศ. 1682)	รับสั่งให้ประดิษฐานพระพิฆเนศ 8 กร (วระ ราชวินาย[ก] อษฏมฤช) สร้างอาศรม ซื่อที่ดิน ถวายทาส ประจำศาสนสถาน และมีข้อกำหนดว่าด้วยการถวาย สิ่งของต่าง ๆ เช่น ดอกไม้ ข้าวสาร แตรรูปเคารพต่าง ๆ
2, 3	พระบาทสมเด็จพระ อภัยศรีสุริยวรมหะ (พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2)	1061 (พ.ศ. 1682)	รายชื่อข้าทาสผู้รับใช้ศาสนสถาน และรายการทรัพย์สินสมบัติของ อาศรม

จารึกวัดพู (K. 366): คำปรีวรต คำแปลจารึกที่เป็นภาษาสันสกฤต และอรรถาธิบาย

ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะนำเสนอคำปรีวรตภาษาสันสกฤตโดยจัดเรียงตามรูปแบบฉันทลักษณ์ กล่าวคือ เนื้อหาภาษาสันสกฤตของจารึกหลักนี้ (ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 1-13) แต่งเป็นฉันทน์นับได้ 13 บท บทที่ 1-11 เป็นอนุชฎฉันทน์ (หรือโคลก) บทที่ 12 เป็นอุปชาติฉันทน์ และบทที่ 13 เป็นศารทูลวิกริตฉันทน์ จากนั้น ผู้เขียนจะแปลเป็นภาษาไทยบทต่อบท พร้อมกับการอธิบายความตามหลักฐานที่ปรากฏ รวมไปถึงตีความโดยอาศัยหลักฐานอื่นมาประกอบ โดยมีข้อกำหนดดังนี้

1. ตัวเลขใน ( ) หมายถึง บรรทัดในจารึก เช่น (1) หมายถึง บรรทัดที่ 1
2. คำใน [ ] หมายถึง คำที่ George Coedès สันนิษฐานขึ้นมาจากการพิจารณาบริบทของเนื้อหา
3. โดยปกติแล้ว ฉันทลักษณ์ภาษาสันสกฤต 1 บทมี 4 บาท สัญลักษณ์ทวนตะ (||) จะแสดงการจบบาทที่ 2 และสัญลักษณ์ทวนตะคู่ (|||) จะแสดงการจบบาทที่ 4

4. เนื่องจากจารึกมีพยางค์ที่ซ้ำรูป จำเป็นต้องใช้สัญลักษณ์แทนพยางค์ที่หายไป George Coedès ใช้สัญลักษณ์ – แทนพยางค์เสียงหนัก (ครุ), U แทนพยางค์เสียงเบา (ลหุ) และ U แทนพยางค์ที่เป็นได้ทั้งเสียงครุและลหุ ผู้เขียนจึงใช้ตามนี้

5. เครื่องหมาย ' (สันสกฤต: อวครห) แสดงการสนธิคือการเชื่อมเสียง อ เช่น “โย’ภูท” มาจาก “โย ภูท” ตามความนิยมในการใช้อักษรไทยเขียนภาษาสันสกฤต แม้ไม่มีในคำปวิวรรตของ George Coedès

6. คำปวิวรรตของอำไพ คำโท ในหนังสือจารึกในประเทศไทย เล่ม 4 นั้นไม่ได้จัดเรียงตามรูปแบบฉันทลักษณ์ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าคำปวิวรรตนั้นจะตรงกันหรือไม่ตรงกันกับ คำปวิวรรตของ George Coedès ผู้เขียนก็จะเปรียบเทียบไว้ในเชิงอรรถ

7. ในส่วนของคำแปลภาษาไทย ข้อความใน ( ) หมายถึง การเสริมความหรืออธิบายความโดยผู้เขียน เช่น พระองค์ใดทรงสถิตอยู่ใน(รูปของ)ลึงค์ (ศิวลึงค์) คำว่า “(รูปของ)” และ “(ศิวลึงค์)” เป็นการเสริมความโดยผู้เขียน

คำปวิวรรต คำแปลจารึกภาษาสันสกฤต และอรรถาธิบาย

บทที่ 1

(1) U U U U U โย² ค³ U   U U U U -ต⁴ กณ⁵ U U |
กาลกุณ⁶ – – U   U ชฐ⁷ .⁷ U U นยภาควิ⁸ ||

คำแปล: (ซ้ำรูปมาก ไม่สามารถแปลได้)

² อำไพ คำโทไม่ได้อ่านคำนี้

³ อำไพ คำโทไม่ได้อ่านคำนี้

⁴ อำไพ คำโทไม่ได้อ่านคำนี้

⁵ อำไพ คำโทไม่ได้อ่านคำนี้

⁶ อำไพ คำโทอ่านว่า “..กุณ”

⁷ อำไพ คำโทไม่ได้อ่านคำนี้

⁸ อำไพ คำโทอ่านว่า “..นยภาควิ”

อรรถาธิบาย

บทที่ 1 ขำรดมาก คำที่ยังตีความได้อยู่ คือ คำว่า “กาลกฏน” คำนี้มีรูปศัพท์เดิมว่า “กาลกฏ” หมายถึง “ยาพิษที่เกิดจากการกวนเกษียรสมุทรซึ่งพระศิวะได้ดื่มเข้าไปจนมีพระศอสีคล้ำ” (Monier-Williams 1899: 277) จึงสันนิษฐานได้ว่าบทนี้อาจเป็นบทประณามพจน์แสดงความนอบน้อมต่อพระศิวะตามขนบการเริ่มต้นของจารึกภาษาสันสกฤตเนื่องในศาสนาฮินดู

บทที่ 2

(2) สติวา ลิงคปุเร ลิงเค⁹   ๒ ๒ ๒ เอษุ¹⁰ โย ภวิ¹¹ |
ขสธส¹² สุรย¹³ ๒ วามส¹⁴ ส¹⁵   ต¹⁶ ศรีภทเร[ศวร]¹⁷ ๒ ๒ ||

คำแปล: พระองค์ใดทรงสถิตอยู่ใน(รูปของ)ลิงค์ (ศิวลิงค์) ในลิงคปุระ ... บนแผ่นดิน ... พระอาทิตย์อันงดงามอยู่บนท้องฟ้า ... พระองค์นั้นคือศรีภทเรศวร

อรรถาธิบาย

บทที่ 2 ขำรดเล็กน้อย มีข้อความสำคัญคือการกล่าวถึงพระศิวะในรูปของศิวลิงค์ ที่มีชื่อว่า “ภทเรศวร” ซึ่งถือเป็นเทพเจ้าสำคัญผู้สถิตอยู่ในเมือง “ลิงคปุระ” อันเป็นชื่อเมืองโบราณที่อยู่บริเวณปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน

⁹ อำไพ คำไหนได้อ่าน 3 คำนี้

¹⁰ อำไพ คำไหนอ่านว่า “.ษุ”

¹¹ อำไพ คำไหนอ่านว่า “ภวิ”

¹² อำไพ คำไหนอ่านว่า “สธส”

¹³ อำไพ คำไหนอ่านตรงกัน

¹⁴ อำไพ คำไหนอ่านว่า “ว...”

¹⁵ อำไพ คำไหนได้อ่านคำนี้

¹⁶ อำไพ คำไหนอ่านว่า “ต”

¹⁷ อำไพ คำไหนได้อ่านคำนี้

ทั้งนี้ เป็นที่น่าสนใจว่าชื่อเมืองลึงคปุระเคยปรากฏในจารึกที่พบในประเทศไทยด้วย กล่าวคือ จารึกอุบลมุง ซึ่งพบที่บ้านอุบลมุง ตำบลโคกสว่าง อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี ข้อความตอนหนึ่งของจารึกอุบลมุง ด้านที่ 1 ระบุว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ 5 รับสั่งให้ถวายสิ่งของและข้าทาสแต่อาศรม ซึ่งข้าทาสบางคนเคยอยู่ที่ลึงคปุระมาก่อน ดังความว่า “บุคคลเหล่านี้ล้วนอยู่ในที่สังเวชของพระกัมมรเตงชคัตแห่งลึงคปุระ” (โผง อ(น)ก เนะ สยงฺ สงฺเว(ย วฺระ กมฺรเต)งฺ ชคตฺ ลิง(คปุระ)) (กรมศิลปากร 2529ก: 134) หลักฐานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการเคลื่อนย้ายข้าทาสบางส่วนจากปราสาทวัดพูมายังบริเวณบ้านอุบลมุง จังหวัดอุบลราชธานี ก่อนหน้ารัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 และพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ทั้งยังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์กันระหว่างศาสนสถาน 2 แห่งในวัฒนธรรมเขมรโบราณ

บทที่ 3

๒ ๒ ๒ วทตยรล¹⁸ . – (3)ต¹⁹ ตาภิร²⁰ วาณาคินปงกตภิระ²¹ |
ศรีสุริยวรมมเทโว’ธา²² ราชยน²³ ทวนทวสมาสตะ²⁴ ||

คำแปล: ย่อมกล่าว.....โดย(ปีที่กำหนดด้วย)ฉันท์บังกติ (10) ไฟ (3) และลูกศร (5) (มหาศักราช 1035 = พุทธศักราช 1656) เหล่านั้น พระเจ้าศรีสุริยวรมมเทวะ (ที่ 2) ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ โดยรวมเอาทั้งสองเข้าด้วยกัน (หรือโดยทวนทวสมาส)

¹⁸ อ้าไฟ คำโหม่ได้อ่านคำนี้

¹⁹ อ้าไฟ คำโหม่ได้อ่านคำนี้

²⁰ อ้าไฟ คำโหม่ได้อ่านคำนี้

²¹ อ้าไฟ คำโหม่ได้อ่านว่า “วาณาคินปงกตภิระ”

²² อ้าไฟ คำโหม่ได้อ่านว่า “ศรีสุริยวรมมเทเวสาม”

²³ อ้าไฟ คำโหม่ได้อ่านตรงกัน

²⁴ อ้าไฟ คำโหม่ได้อ่านว่า “นนสมาสตะ”

อรรถาธิบาย

บทที่ 3 ขำรุตเล็กน้อย มีข้อความสำคัญคือการระบุปีเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าศรีสุริยวรมเทวะ โดยใช้ศัพท์ภาษาสันสกฤตที่เป็นภุตสังขยา (คำศัพท์ที่ใช้แทนตัวเลข) ว่า “วามาคฺนิปํกฺติมิหะ” ซึ่งแปลว่า “โดย(ปีที่กำหนดด้วย)ฉันทปีงกติ (10) ไฟ (3) และลูกศร (5)” นับเป็นมหาศักราช 1035 ตรงกับพุทธศักราช 1656 อันเป็นปีขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 มหาศักราชดังกล่าวนี้ยืนยันความถูกต้องได้จากจารึกหลักอื่น เช่น จารึกปราสาทหินพระวิหาร 2 บรรทัดที่ 26-28 ที่เป็นเนื้อความร้อยแก้วภาษาเขมรโบราณ ดังความว่า

ลวะ ต 1035 ศก ปี วระ ปาท กมฺรเตง อย ตรีสุริยวรมมเทว
ต ชา วระ เจา มาตฤปฺกษ วระ ปาท กมฺรเตง อย ตรีชยวรมมเทว นุ วระ
ปาท กมฺรเตง อย ตรีธรรณินทรวรมมเทว เสวย วระ ธรรมมราชย อยเชณ
ภควต ปาท กมฺรเตง อย ต ครุ ตรีทิวากรปณฺชิต ชา วระ ครุ คิ ต เถว
ราชาภิเชก

(Coedès & Dupont 1943: 142)

**“ลู่ถึงศักราช 1035 พระบาทกัมรเตงอัญศรีสุริยวรมเทวะ ผู้ทรงเป็น
พระราชนัดดาข้างฝ่ายพระมารดาของพระบาทกัมรเตงอัญศรีชยวรมเทวะ
และพระบาทกัมรเตงอัญศรีธรรณินทรวรมมเทวะ ทรงเสวยราชสมบัติ
โดยธรรม ทรงอัญเชิญภควตบาทกัมรเตงอัญผู้เป็นครุ(คือ)ศรีทิวากรปณฺชิต
เป็นพระครูคือผู้ทำพิธีราชาภิเชก”**

(แปลโดยผู้เขียน)

ทั้งนี้ ในบทดังกล่าวมีข้อความสำคัญที่ต้องตีความ คือ ข้อความที่ว่า “พระเจ้าศรีสุริยวรมเทวะ (ที่ 2) ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ โดยรวมเอาทั้งสองเข้าด้วยกัน (หรือโดย

ทวันทวสมาส)” (ศรีสุรยวรมมเทโว’ธาท ราชชน ทวันทวสมาสตะ) นั้นมีความน่าสนใจมาก เนื่องจากคำว่า “ทวันทวสมาสตะ” ซึ่งแปลได้ว่า “โดยรวมเอาทั้งสองเข้าด้วยกัน” หรือแปลทับศัพท์ว่า “โดยทวันทวสมาส” นั้นมีนัยสำคัญ

โดยปกติแล้ว “ทวันทวสมาส” เป็นสมาสประเภทหนึ่งในไวยากรณ์ภาษาสันสกฤต ที่สร้างคำใหม่โดยรวมเอาสองคำเข้ามาเป็นคำเดียว นัยนี้อาจสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ในช่วงสมัยก่อนหน้าของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ที่ดินแดนถูกแบ่งการปกครองออกเป็น 2 ส่วนคือเมืองพระนครและดินแดนทางเหนือของกัมพูชา กล่าวคือ ในเมืองพระนคร มีพระเจ้าหรรษวรมันที่ 3 ขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1609 แล้วสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. 1623 จากนั้นมีกษัตริย์อีก 1 พระองค์ครองราชย์ต่อ แต่ในขณะเดียวกัน ในดินแดนทางเหนือของกัมพูชามีพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 ขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1623 และเมื่อสิ้นพระชนม์ ใน พ.ศ. 1650 พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 1 ก็ได้ครองราชย์ต่อ (มาตแลน จิโต 2543: 66–67; อุไรศรี วรรษริน 2545: 83) แต่หลังจากนั้นไม่กี่ปี พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ได้ขึ้นครองราชย์ ใน พ.ศ. 1656 โดยทรงยึดอำนาจจากกษัตริย์ 2 พระองค์ คือ พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 1 ซึ่งถือเป็นพระปิตุลาของพระองค์ ส่วนกษัตริย์อีกพระองค์หนึ่งนั้นสันนิษฐานว่า คือพระเจ้านฤปดินทรวรมัน ซึ่งเป็นกษัตริย์ผู้สืบทอดราชบัลลังก์ต่อจากพระเจ้าหรรษวรมันที่ 3 ผู้ครองราชย์ร่วมสมัยเดียวกันกับพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 1 (โคลด ซาค 2531: 120–121; Coedès 1975: 153)

ฉะนั้นแล้ว ข้อความในบทที่ 3 ของจารึกวัดพู (K.366) ที่ว่า “พระเจ้าศรีสุรยวรมมเทวะ (ที่ 2) ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ โดยรวมเอาทั้งสองเข้าด้วยกัน (หรือโดยทวันทวสมาส)” นั้น จึงอาจมีนัยสื่อถึงการที่พระองค์ได้ทรงรวบรวมดินแดนทั้งสองเข้าด้วยกันเมื่อครั้ง ขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1656

บทที่ 4

ตทราฯเย²⁵ U U – – U   วิทวาน²⁶ วิกรานตชนมฺเฐ²⁷ |

(4) โย'ภุ²⁸ ภทเรศวรสถาน-   ภควน²⁹ มุขยโหดฤกะ³⁰ ||

คำแปล: ในรัชสมัยของพระองค์ ..... เขาเป็นผู้รู้ เป็นผู้มีบ้านเกิดอยู่ที่เมือง
วิกรานตะ ได้เป็นหัวหน้าพราหมณ์ เป็นผู้ควรเคารพสำหรับสถานที่แห่งองค์ภทเรศวร

อธิบาย

บทที่ 4 ชำรุดเล็กน้อย กล่าวถึงพราหมณ์ผู้หนึ่งที่มีความรู้ (วิทวาน) เป็นที่น่าเคารพ (ภควน) และเป็นหัวหน้าพราหมณ์ (มุขยโหดฤกะ) สันนิษฐานว่าพราหมณ์ผู้นี้ น่าจะเป็นพราหมณ์ที่มีตำแหน่งสูง คอยดูแลศิวิลสังคมภทเรศวร แต่เป็นที่น่าสนใจว่าชื่อของพราหมณ์ผู้นี้ไม่ปรากฏ อาจเพราะอยู่ในส่วนที่จารึกชำรุด ทั้งนี้ มีข้อน่าสังเกตว่าจารึกระบุว่าพราหมณ์ผู้นี้เป็นผู้มีบ้านเกิดอยู่ที่เมืองวิกรานตะ (วิกรานตชนมฺเฐ) ซึ่งชื่อเมือง “วิกรานตะ” นี้ปรากฏในจารึกหลักอื่นอีกด้วย เช่น จารึกบ้านตาตทอง (K.697) ซึ่งพบในจังหวัดยโสธร (Coedès 1964: 96)

²⁵ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “ตทรา..”

²⁶ อ้าไฟ คำไทอ่านตรงกัน

²⁷ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “ธิกานต์ ชนมเฐ”

²⁸ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “...ท”

²⁹ อ้าไฟ คำไทอ่านตรงกัน

³⁰ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “มุขยโหดฤกะ”

บทที่ 5

กางสี³¹ หิริหารจจำ³² โย   'ติษฐิปท³³ เท³⁴ U – U U |
ตริ³⁵ U U U U – – วจ³⁶   (5) ฉริภทเรศวรเวศมนิ³⁷ ||

คำแปล: เขาได้ประดิษฐานรูปเคารพพระหริหระอันทำจากสำริด.....ในที่ประทับ
ขององค์ศรีภทเรศวร

อรรถาธิบาย

บทที่ 5 ขำรดมาก แต่มีข้อความกล่าวถึงหัวหน้าพราหมณ์ (คนเดียวกับที่กล่าวถึง
ในบทที่ 4) ได้ประดิษฐานรูปเคารพพระหริหระอันทำจากสำริด (กางสี³¹ หิริหารจจำ)
ในที่ประทับขององค์ศรีภทเรศวร (ฉริภทเรศวรเวศมนิ) เนื้อความในบทนี้ตรงกับ
เนื้อความภาษาเขมรโบราณบรรทัดที่ 17-18 ว่า “1054 ศก สฎาปนา วระ ศงกรนารายน
กัลุง วระปราง” ซึ่งแปลได้ว่า “มหาศักราช 1054 (พ.ศ. 1675) ประดิษฐานพระคังกร
นารายณะภายในพระปรางค์”

เนื้อความจารึกภาษาสันสกฤตและภาษาเขมรโบราณให้ข้อมูลที่เสริมกันและกัน
กล่าวคือ เนื้อความภาษาสันสกฤตระบุว่าผู้ประดิษฐานพระหริหระนั้นเป็นพราหมณ์
ส่วนเนื้อความภาษาเขมรโบราณไม่ได้ระบุ เนื้อความภาษาสันสกฤตระบุว่าพระหริหระนั้น
ทำจากสำริด (กางสี³¹) ส่วนเนื้อความภาษาเขมรโบราณไม่ได้ระบุไว้ หากแต่ให้ข้อมูล
เพิ่มเติมว่าพระหริหระนั้นถูกประดิษฐานภายในพระปรางค์ (กัลุง วระ ปราง) และระบุว่า
เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในปีมหาศักราช 1054 (พ.ศ. 1675)

³¹ อำไพ คำไทอ่านว่า “กางสี”

³² อำไพ คำไทอ่านว่า “...สหราเวา”

³³ อำไพ คำไทอ่านตรงกัน

³⁴ อำไพ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

³⁵ อำไพ คำไทอ่านว่า “.ตริภ”

³⁶ อำไพ คำไทอ่านว่า “ญจ โย มย”

³⁷ อำไพ คำไทอ่านว่า “(ศริภท)ศวรเวศมนิ”

บทที่ 6

ไศลปาทาสมิเป'สมิน³⁸

เทวีกทเรศวราสนม³⁹ |

อดิษฐ[ปต]⁴⁰ U – – U

วิษโณรรจจาณ⁴¹ จ⁴² โย⁴³ ยมี⁴⁴ ||

คำแปล: ณ ที่ใกล้เชิงเขาแห่งนี้ เขาซึ่งเป็นผู้ส่งได้ประดิษฐานที่ประทับ (อาสนะ) ของพระเทวีและพระภัทเรศวร.....และรูปเคารพพระวิษณุ

อรรถาธิบาย

บทที่ 6 ขำรดเล็กน้อย แต่ก็ทราบได้ว่ากล่าวถึงหัวหน้าพราหมณ์ผู้ได้ประดิษฐานที่ประทับ (อาสนะ) ของพระเทวีและพระภัทเรศวร (เทวีกทเรศวราสนม) และรูปเคารพพระวิษณุ (วิษโณรรจจาณ) ในที่ใกล้เชิงเขา (ไศลปาทาสมิเป) เนื้อความในบทนี้ตรงกับเนื้อความภาษาเขมรโบราณบรรทัดที่ 16-17 ว่า “1050 คก สฎาปนา วระ คิวลึงค ภควตัมหิชาสุรม[ร]ทนี วระ วิษณุ เซง ปฺรยล ต กุติ ภเวศวราศรม” ซึ่งแปลได้ว่า “มหาศักราช 1050 (พ.ศ.1671) ประดิษฐานพระคิวลึงค์ พระภควตัมหิชาสุรมรทนี พระวิษณุ (ณ) เชิงเปรียลที่ภูมิกเวศวราศรม”

เนื้อความภาษาสันสกฤตและเขมรโบราณแม้ใช้คำศัพท์ต่างกันแต่ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ กล่าวถึงการประดิษฐานพระเทวีคือพระภควตัมหิชาสุรมรทนี พระภัทเรศวรคือพระคิวลึงค์ และพระวิษณุ อนึ่ง เนื้อความจารึกภาษาสันสกฤตระบุว่าได้ประดิษฐานไว้ “ณ ที่ใกล้เชิงเขา” (ไศลปาทาสมิเป'สมิน) สันนิษฐานว่าหมายถึงภูเขาที่อยู่ใกล้วัดพุ ที่ตรงกับเนื้อความภาษาเขมรโบราณว่า “เชิงเขาเปรียล” (เซง ปฺรยล)

³⁸ อำไพ คำไทอ่านว่า “...ปาทสมิเปสมิ.”

³⁹ อำไพ คำไทอ่านว่า “เนศิกเทศวราสนม”

⁴⁰ อำไพ คำไทอ่านว่า “อดิ...”

⁴¹ อำไพ คำไทอ่านว่า “.....ณ”

⁴² อำไพ คำไทอ่านตรงกัน

⁴³ อำไพ คำไทอ่านตรงกัน

⁴⁴ อำไพ คำไทอ่านว่า “มยี่”

บทที่ 7

(6) อภิธรรมาศรมปที⁴⁵

ตฎากตรยสยัตม⁴⁶ |

ทกษินาฏตสทฎเมา⁴⁷

โย'สยา⁴⁸ ภทเรศวรอลย⁴⁹ ||

คำแปล: เขาได้สร้างอาศรม(ชื่อว่า)ภทเรศวรอลย พร้อมกับบ่อน้ำ 3 แห่ง ณ แผ่นดิน
ที่เหมาะสมที่เป็นเครื่องทักษิณานี้

อรรถาธิบาย

บทที่ 7 มีเนื้อความสมบูรณ์คือกล่าวถึงหัวหน้าพราหมณ์ได้สร้างอาศรม โดยตั้งชื่อ
ตามองค์ภทเรศวรว่า “ภทเรศวรอลย” (ภทเรศวร + ออลย) พร้อมกับบ่อน้ำ 3 แห่ง
ณ แผ่นดินที่เป็นเครื่องทักษิณาแด่พระภทเรศวร

---

⁴⁵ อ่ำไพ คำไทอ่านว่า “...ทาศรม..”

⁴⁶ อ่ำไพ คำไทอ่านว่า “นตฎาก.....ยสยัต”

⁴⁷ อ่ำไพ คำไทอ่านว่า “ทกษินาฏต สทฎเมา”

⁴⁸ อ่ำไพ คำไทอ่านว่า “โย สยา”

⁴⁹ อ่ำไพ คำไทอ่านว่า “ภ.....ยม”

บทที่ 8

ขุนปอเสะนามนิ ภูภาค⁵⁰ (7) กรีเต⁵¹ ทรวไยรติชฐิปต⁵² |
นิเม วิษโณส⁵³ สม⁵⁴ เทวยาส⁵⁵ ตฎากณ⁵⁶ จ⁵⁷ จขาน⁵⁸ ยะ⁵⁹ ||

คำแปล: เขาได้ประดิษฐานรูปเคารพของพระวิษณุและพระเทวี(ลักษมี)พร้อมกัน และได้ขุดบ่อน้ำไว้ ณ แผ่นดินที่ชื่อว่า “ขุนป-อเสะ” ที่ชื่อมาด้วยทรัพย์จำนวนมาก

อรรถาธิบาย

บทที่ 8 มีเนื้อความสมบูรณ์คือกล่าวถึงหัวหน้าพราหมณ์ได้ประดิษฐานรูปเคารพของพระวิษณุและพระลักษมี และได้ขุดบ่อน้ำไว้ ณ แผ่นดินที่ชื่อว่า “ขุนป-อเสะ” (ขุนปอเสะนามนิ ภูภาค) ที่ชื่อมาด้วยทรัพย์จำนวนมาก อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า คำว่า “ขุนปอเสะ” นั้นเป็นภาษาเขมรโบราณที่นำมาแต่งในฉันทภาษาสันสกฤต กล่าวคือ “ขุนป” แปลว่า “หลุม, บ่อ” และ “อเสะ” แปลว่า “ม้า” การใช้คำภาษาถิ่นผสมในฉันทลักษณ์ภาษาสันสกฤตนี้พบได้บ่อยและเป็นเรื่องปกติ อนึ่ง เนื้อความในบทนี้ตรงกับเนื้อความภาษาเขมรโบราณ บรรทัดที่ 18 ว่า “1059 ศก สถาปนา วระ วิษณุ ภควดีศรัย ต โคก ขนปอเสะ” ซึ่งแปลได้ว่า “มหากษัตริย์ 1059 (พ.ศ. 1680) ประดิษฐานพระวิษณุ พระภควดีศรี ที่โคกขุนป-อเสะ”

⁵⁰ อำไพ คำไทอ่านว่า “ขุนปอเสะ สธนิภูภาคม”

⁵¹ อำไพ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

⁵² อำไพ คำไทอ่านว่า “...เวย (ติชฐิปต)”

⁵³ อำไพ คำไทอ่าน 2 คำนี้ตรงกัน

⁵⁴ อำไพ คำไทอ่านว่า “สม”

⁵⁵ อำไพ คำไทอ่านตรงกัน

⁵⁶ อำไพ คำไทอ่านว่า “ตฎากณ”

⁵⁷ อำไพ คำไทอ่านตรงกัน

⁵⁸ อำไพ คำไทอ่านว่า “..าน”

⁵⁹ อำไพ คำไทอ่านตรงกัน

บทที่ 9

เทวเสนาท⁶⁰ U – – U

ชนนาทิวิเร⁶¹ วิเร⁶² |

(8) ทกษิณากฤตฎมา⁶³ U

ยสย⁶⁴ จานุชฎานท⁶⁵ ||

คำแปล: ในแบบแผนแห่งการขุดเป็นต้น จากเทวเสนา (กองทัพลาวดา) .....
ที่ดินอันเป็นของทกษิณ และแม่น้ำ(ชื่อ)อนุชฎา

อรรถาธิบาย

บทที่ 9 ขำรู้ดไม่มาก หากแต่จับใจความคำแปลไม่ได้ อาจเกี่ยวกับการขุดถวายเป็นดิน

บทที่ 10

ปราคทวิเป⁶⁶ U U – ภาคะ⁶⁷

กริโต⁶⁸ เยน⁶⁹ ธนาภิระ⁷⁰ |

กริตะ⁷¹ ฤกุลเวงสมาชยศ⁷² จ⁷³

(9) มตุรณทวิเป⁷⁴ U – U U ||

⁶⁰ อ่ำไฟ คำไทอ่านว่า “เทวเสน..”

⁶¹ อ่ำไฟ คำไทอ่านว่า “..ชนนาท...”

⁶² อ่ำไฟ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

⁶³ อ่ำไฟ คำไทอ่านว่า “(ทกษิ)ณากฤต ฎ.”

⁶⁴ อ่ำไฟ คำไทอ่านตรงกัน

⁶⁵ อ่ำไฟ คำไทอ่านว่า “จานุชฎานนม”

⁶⁶ อ่ำไฟ คำไทอ่านว่า “ปราคจิเม”

⁶⁷ อ่ำไฟ คำไทอ่านว่า “จาก”

⁶⁸ อ่ำไฟ คำไทอ่านตรงกัน

⁶⁹ อ่ำไฟ คำไทอ่านตรงกัน

⁷⁰ อ่ำไฟ คำไทอ่านว่า “ธนาภิระ”

⁷¹ อ่ำไฟ คำไทอ่านว่า “กริตะ”

⁷² อ่ำไฟ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

⁷³ อ่ำไฟ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

⁷⁴ อ่ำไฟ คำไทอ่านว่า “..นิเก....”

คำแปล: เขาใช้ทรัพย์จำนวนมากซื้อที่ดิน...บนเกาะทางด้านทิศตะวันออก และ(ที่ดิน) ที่ชื่อว่า “ถกวลเวง” บนเกาะ(ที่ชื่อว่า)มัตรุน....

อรรถาธิบาย

บทที่ 10 ขำรุตเล็กน้อย แต่กล่าวถึงการที่หัวหน้าพราหมณ์ได้ซื้อที่ดินบนเกาะทางด้านทิศตะวันออก และที่ดินที่ชื่อว่า “ถกวลเวง” บนเกาะที่ชื่อว่ามัตรุน ซึ่ง “เกาะ” ในที่นี้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเกาะแห่งใดแห่งหนึ่งในแม่น้ำโขงระหว่างปากเซและจำปาสัก (Coedès 1953: 292)

บทที่ 11

ภฤตยโคคชสยูกตาน⁷⁵   ภูภาคำส⁷⁶ ส⁷⁷ U – U U |
ส⁷⁸ เตชามชฎปุชปยุรณ⁷⁹   เทวานำ⁸⁰ สมกลปยต⁸¹ ||

คำแปล: เขาได้จัดแจงถวายที่ดินพร้อมด้วยข้าทาส วัว และช้าง พร้อมกับพวงมาลัยร้อยด้วยดอกไม้ 8 ชนิด แต่ทวยเทพเหล่านั้น

อรรถาธิบาย

บทที่ 11 ขำรุตเล็กน้อย กล่าวถึงการที่หัวหน้าพราหมณ์ได้จัดแจงที่ดินพร้อมด้วยข้าทาส วัว ช้าง และพวงมาลัยร้อยด้วยดอกไม้ 8 ชนิดเพื่อถวายแด่ทวยเทพ ในบทนี้มีคำที่น่าสนใจคือ “พวงมาลัยร้อยด้วยดอกไม้ 8 ชนิด” อันปรากฏในจารึกว่า

⁷⁵ อ่ำไผ คำไทอ่านว่า “ภุมยโคคชสยูกตาน”

⁷⁶ อ่ำไผ คำไทอ่านว่า “ภูตาศ..”

⁷⁷ อ่ำไผ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

⁷⁸ อ่ำไผ คำไทอ่านตรงกัน

⁷⁹ อ่ำไผ คำไทอ่านว่า “เตชามชฎปุชปยุป.”

⁸⁰ อ่ำไผ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

⁸¹ อ่ำไผ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

“อษฏปุษฺยปรณ” ซึ่งแยกศัพท์ว่า “อษฏปุษฺย” และ “อษฏน” ทั้งนี้ คำว่า “อษฏปุษฺย” นี้ปรากฏในจารึกสตติกกัฏกมภาษาสันสกฤตด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ฉันทบทที่ 67 (บรรทัดที่ 2 ด้านที่ 45-46) ของจารึกสตติกกัฏกมได้กล่าวถึงการถวายพวงมาลัยร้อยด้วยดอกไม้ 8 ชนิดแก่พระตุนนปาตะ (พระเพลิง) และแก่พระผู้มี 8 รูป (พระคิเว) ดังความว่า “ท่านได้ถวายพวงมาลัยร้อยด้วยดอกไม้ 8 ชนิด ด้วยตนเองทุกวัน เพื่อความพึงพอใจของพระตุนนปาตะ (พระผู้สร้างตนเองขึ้นมา = พระอัคนี) และของพระผู้มี 8 รูป (พระคิเว)”⁸² (โย’ทาตุ สวย์ ปฺรตยหฺมษฏปุษฺยีนฺ ตุนนปาโตษฏตโนศฺ จ ตุษฏโยเช)

คำว่า “อษฏปุษฺย” ข้างต้นมีความหมายเดียวกันกับคำว่า “อษฏปุษฺยิกา” ที่อยู่ใน *Sanskrit-English Dictionary* ของ Sir Monier Monier-Williams (1899: 116) อัคนิปฺราณะ อธิบายที่ 77 บทที่ 7 ได้ให้ข้อมูลว่า “อษฏปุษฺยิกา” นี้มีไว้สำหรับบูชาพระคิเว ไม่ว่าจะเป็นการบูชารูปเคารพ ที่ประทับ และอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของรูปเคารพ ดังความว่า

ยเซตฺ สนาตฺวา ตุมฺหยาหฺเน

อษฏปุษฺยิกยา คิเว |

ปฐฺมูตฺติคฺยวคฺนา

บุชา สยาทษฏปุษฺยิกา ||

“อนึ่ง ในเวลาเที่ยงวัน (บุคคล) ครั้นอาบน้ำแล้วพึงบูชาพระคิเว

ด้วยพวงมาลัยร้อยด้วยดอกไม้ 8 ชนิด

พวงมาลัยร้อยด้วยดอกไม้ 8 ชนิดพึงเป็นเครื่องบูชาสำหรับ

ที่ประทับ (ปฐฺม) รูปเคารพ (มูรฺติ) และอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของพระคิเว (คิเวจฺค)

(แปลโดยผู้เขียน)

ดอกไม้ 8 ชนิดมีความแตกต่างกันในแต่ละคัมภีร์ทั้งของไศวนิกายและวัชรยานิกาย แต่ในที่นี้ เนื่องจากจารึกวัดพู (K.366) อาจจะเป็นจารึกเนื่องในไศวนิกาย ดอกไม้ 8 ชนิด ซึ่งเป็นมาตรฐานและแพร่หลายนั้น ได้แก่ พก (พิกุล), ไทรณ (Leonurus sibiricus L.; กัญชาเทศ), สุมฺนา (มาลตี คือ ดอกมะลิ), ปาฏฺลา (Bignonia suaveolens Roxb.;

⁸² เอื้อเพื่อคำแปลโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา

ดอกแคฝอย), ปทม (ดอกบัวหลวง), อดุล (ดอกบัวขาบ) โคสุร (ดอกอรรกะ; ดอกรัก) และ ทูธู (ดอกมะเขือบ้านอินเดีย)⁸³ การบูชาด้วยดอกไม้บางชนิดในบรรดาดอกไม้ดังกล่าวนี้ทำให้ได้รับอานิสงส์ที่แตกต่างกัน ดังปรากฏในคิปปุราณะ รุทรมหิตา อภัยายที่ 1 ซึ่งว่าด้วยคำแนะนำสำหรับการบูชาพระศิวะ (ดูเพิ่มเติมใน Shastri 1970: 237–244)

บทที่ 12

(10) เอววิธกรม⁸⁴ U – U – นเทร⁸⁵

สัรุษเต⁸⁶ สยาปรุชนสย⁸⁷ |

– – U – ศ ศเรยสเมว⁸⁸ วิทวาน⁸⁹

สัณฺณาทิษฏ⁹⁰ ปรม⁹¹ ชคาม⁹² ||

คำแปล: .....การกระทำมีประการดังกล่าว...ย่อมรักษาด้วยดี...สำหรับการบูชาในอนาคต...ผู้ฉลาดจะได้รับความสุขอันยอดเยี่ยมที่เขาแสดงไว้ด้วยความรู้

อรรถาธิบาย

บทที่ 12 ขำขันไม่มาก กล่าวถึงแบบแผนการดูแลศาสนสถานและอานิสงส์ของการดูแลศาสนสถาน

⁸³ เอื้อเพื่อข้อมูลโดยคุณเวทนิธิ สังเมฆ แอดมินเพจไวทิกทรศน

⁸⁴ อ่ำไฟ คำให้อ่านว่า “...ธิก...”

⁸⁵ อ่ำไฟ คำให้อ่านตรงกัน

⁸⁶ อ่ำไฟ คำให้อ่านว่า “น สัรุษเต”

⁸⁷ อ่ำไฟ คำให้อ่านว่า “สยา..ปรุชนสย”

⁸⁸ อ่ำไฟ คำให้อ่านว่า “ศ ศเรยสเมว”

⁸⁹ อ่ำไฟ คำให้อ่านตรงกัน

⁹⁰ อ่ำไฟ คำให้อ่านว่า “ส..น...ษฏา”

⁹¹ อ่ำไฟ คำที่ไม่ได้อ่านคำนี้

⁹² อ่ำไฟ คำที่ไม่ได้อ่านคำนี้

บทที่ 13

(11) หนยุะ⁹³ กี⁹⁴ U U – U ยงควิ⁹⁵ U – – – U กาณา⁹⁶ สทา⁹⁷
ด⁹⁸ – – U U ยาดนา⁹⁹ วิสหนาด¹⁰⁰ เสหารทวธียตาม¹⁰¹ |

(12) เย¹⁰² ตท¹⁰³ รกษ¹⁰⁴ U – กษต¹⁰⁵ U U U – – [ปฺร]าปย¹⁰⁶ นากศรีย¹⁰⁷
– – – U U เจตสส¹⁰⁸ สุรูปเตะ¹⁰⁹ คุรววนตวสุยาณ¹¹⁰ จิริ¹¹¹ ||

คำแปล: (ชนเหล่าใด) พึงทำลาย.....ในกาลทุกเมื่อ (ชนเหล่านั้น) จงรับรู้
...(พร้อมกับ) สหาย...ต่อการอดทนจากความทุกข์ทรมาน (ส่วน) ชนเหล่าใด รักษา
.....(ชนเหล่านั้น) จงได้รับโชคลาภจากสวรรค์ มีใจ... แล้วจงกระทำความอิจฉา
แก่ผู้เป็นหัวหน้าของเทวดา (พระอินทร์) ตลอดกาลนานเทอญ

⁹³ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “.นยุ”

⁹⁴ อ้าไฟ คำไทอ่านตรงกัน

⁹⁵ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “ยงควิวิ”

⁹⁶ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “โกณา”

⁹⁷ อ้าไฟ คำไทอ่านตรงกัน

⁹⁸ อ้าไฟ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

⁹⁹ อ้าไฟ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

¹⁰⁰ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “....าด”

¹⁰¹ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “เสหารทวธียต.”

¹⁰² อ้าไฟ คำไทอ่านตรงกัน

¹⁰³ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “ต.”

¹⁰⁴ อ้าไฟ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

¹⁰⁵ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “..ต”

¹⁰⁶ อ้าไฟ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

¹⁰⁷ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “นากศรีย”

¹⁰⁸ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “เวตสส”

¹⁰⁹ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “สุรูปเต(ะ)”

¹¹⁰ อ้าไฟ คำไทอ่านว่า “คุรววนตวสุเย”

¹¹¹ อ้าไฟ คำไทไม่ได้อ่านคำนี้

อรรถาธิบาย

บทที่ 13 ขำรุดมาก แต่ทราบได้ว่าเป็นคำสาปแช่งและคำอวยพร ซึ่งมักปรากฏในตอนท้ายของจารึกในหลายวัฒนธรรม (ดูเพิ่มเติมใน นวพรรณ ภัทรมูล, 2555) กล่าวคือคำสาปแช่งมีไว้สำหรับผู้ที่ทำลายศาสนสถานหรือปล้นทรัพย์สมบัติที่ถวายแต่เทพในศาสนสถานนั้น ๆ ส่วนคำอวยพรมีไว้สำหรับผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อศาสนสถานนั้น ๆ อนึ่ง แม้จารึกขำรุดมาก แต่มีประโยคที่เป็นคำอวยพรที่น่าสนใจคือ “ได้รับโชคลาภจากสวรรค์” ([ปรา]ปยุ นากศฺริย) และ “จงกระทำความอริยาแก่ผู้เป็นหัวหน้าของเทวดา (พระอินทร์) ตลอดกาลนานเทอญ” (สรูปตะ กุรววนตฺวสุยาญ จิริ) ซึ่งมีความหมายว่าขอให้ผู้ที่ดูแลรักษาศาสนสถานแห่งนี้ได้ขึ้นสวรรค์และได้รับโชคลาภและความสุขอย่างมากจนกระทั่งพระอินทร์อริยา

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จารึกสร้างเทวรูปซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือจารึกในประเทศไทย เล่ม 4 ในปี พ.ศ. 2529 ไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับการค้นพบ วันที่พบ สถานที่พบ และผู้พบ แต่แท้จริงแล้วจารึกหลักนี้คือจารึกวัดพู (K.366) ซึ่งพบที่ปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ภาพที่ 3 และภาพที่ 4) ได้รับการเผยแพร่มาก่อนแล้วในหนังสือ *Inscriptions du Cambodge Vol. V* ของ George Coedès ในปี ค.ศ. 1953 (พ.ศ. 2496) จารึกหลักนี้ถูกเคลื่อนย้ายมาจากปราสาทวัดพูโดยนำมาไว้ที่จังหวัดอุบลราชธานี จากนั้น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้รับจารึกหลักนี้มาเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร จากนั้น เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2550 หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ ได้ส่งจารึกหลักนี้มาเก็บรักษาที่คลังกลางพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร (รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล 2564: 473–474)

จารึกวัดพู (K.366) มีข้อความ 3 ด้าน คือ ด้านที่ 1 มี 30 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 30 บรรทัด และด้านที่ 3 มี 9 บรรทัด มีทั้งภาษาสันสกฤตและเขมรโบราณ อ่าไพ คำไทได้อ่านจารึกหลักนี้ครบทั้ง 3 ด้าน หากแต่ได้แปลเฉพาะเนื้อหาภาษาเขมรโบราณเท่านั้น

เพราะบรรทัดที่ 1-12 ของจารึกซึ่งเป็นภาษาสันสกฤตนั้นชำรุดมาก อย่างไรก็ตาม George Coedès ได้เคยอ่านบรรทัดที่ 1-12 ไว้แล้ว เป็นไปได้ว่าเมื่อครั้งที่อำเภอ คำโหม อ่านนั้น จารึกน่าจะสึกกร่อนไปมากกว่าครั้งที่ George Coedès อ่านไว้ ทั้งนี้ ด้วยเหตุที่ผู้เขียนยังไม่ได้เข้าถึงจารึกวัดพู (K. 366) โดยตรงหรือกระทั่งสำเนาของจารึกหลักนี้ ในบทความนี้ จึงนำเสนอคำอ่านจารึกโดยปริวรรตจากอักษรโรมันเป็นอักษรไทย โดยใช้ข้อมูลในหนังสือ *Inscriptions du Cambodge Volume V* เป็นหลัก จากนั้นจึงได้แปลเป็นภาษาไทย

แม้จารึกหลักนี้จะชำรุดมาก แต่เนื้อหาที่เหลืออยู่ก็ให้ข้อมูลที่สำคัญคือ **บทที่ 1** สรรเสริญพระศิวะ, **บทที่ 2** กล่าวถึงศิวลึงค์ภทเรศวรในเมืองลึงคปุระ, **บทที่ 3** กล่าวถึงปีที่พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ขึ้นครองราชย์ คือ มหาศักราช 1035 ซึ่งตรงกับพุทธศักราช 1656, **บทที่ 4-11** กล่าวถึงหัวหน้าพราหมณ์ประดิษฐานรูปเคารพเนื่องในศาสนาฮินดู และการกลบนาที่ดินและข้าทาสแก่เทพเจ้าเหล่านั้น **บทที่ 12-13** กล่าวถึงแบบแผนการดูแลศาสนสถาน คำสาปแช่งและคำอวยพร จะเห็นได้ว่าเนื้อหาดังกล่าวเป็นไปตามขนบจารึกภาษาสันสกฤตในวัฒนธรรมเขมรโบราณ กล่าวคือ ขึ้นต้นด้วยการสรรเสริญเทพเจ้ายอพระเกียรติกษัตริย์พร้อมกับระบุปีขึ้นครองราชย์ การประดิษฐานรูปเคารพ การกลบนาที่ดินพร้อมข้าทาส คำสาปแช่งและคำอวยพร รายละเอียดเหล่านี้จะช่วยให้เพิ่มเติมข้อมูลของจารึกหลักนี้ในหนังสือจารึกในประเทศไทย เล่ม 4 ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาทั้งเนื้อหาภาษาสันสกฤตและเขมรโบราณควบคู่กันพบว่า จารึกวัดพู (K.366) มีความสำคัญอย่างมากเพราะสะท้อนให้เห็นพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระอัญศรีชัยวรมเทวะ (พระเจ้าชัยวรมันที่ 6) ในปี พ.ศ. 1646-1647 และของพระบาทสมเด็จพระอัญศรีสุริยวรมเทวะ (พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2) ในปี พ.ศ. 1671, 1675, 1679, 1680 และ 1682 ซึ่งต่างเสด็จมาเองและรับสั่งให้บูชาศิวลึงค์ภทเรศวร และกลบนาที่ดินพร้อมข้าทาส ณ ลึงคปุระ (วัดพู) รวมถึงรับสั่งให้ประดิษฐานรูปเคารพเทพเจ้าต่าง ๆ เนื่องในศาสนาฮินดู อนึ่ง เมื่อพิจารณาพร้อมกับจารึกปราสาทหินพระวิหาร 2 ก็ทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมในช่วงต้นรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 กล่าวคือ พราหมณ์

ทิวการบันทึกได้เคยเดินทางมาแสวงบุญ (เกษตรวิสัย) ณ ลิงคปุระ โดยได้ถวาย ทรัพย์สินแก่กัมมรเตงชัคตศรีภัทรเศวร และใน พ.ศ. 1659 ก็ได้มาขุดสระน้ำที่ชื่อ ศรีทิวการตฐากะ รวมถึงสร้างอาศรมและหมู่บ้าน พร้อมกับถวายข้าทาสและสิ่งของต่าง ๆ เพื่อดูแลสถานที่เหล่านั้น (Coedès & Dupont 1943: 147–148) *จารึกวัดพู* (K. 366) นี้ จึงเป็นอีกหนึ่งหลักฐานยืนยันว่าตลอดระยะเวลา 36 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1646 ถึง 1682 ภายใต้รัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 และพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ลิงคปุระเป็นศาสนสถานที่สำคัญมากและได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่อง ระยะเวลาดังกล่าวสัมพันธ์กับ รูปแบบศิลปกรรมส่วนใหญ่ที่ปรากฏบนปราสาทประธานของวัดพู ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า งานศิลปกรรมดังกล่าวได้รับการบูรณะต่อเติมจนสมบูรณ์ในช่วงรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 และพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (วรรณพรธน์ เฟรนซ์ 2562: 41)

ทั้งนี้ ในบริเวณปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบจารึกที่สำคัญจำนวนมาก เช่น *จารึกเทวานีเกะ* (K. 356), *จารึกวัดพูของพระเจ้าชัยวรมันที่ 1* (K. 367) (สมบัติ มั่งมีสุขศิริ (บรรณาธิการ) 2564: 250–273) *จารึกรหัส K. 1059, K. 1060* (Goodall, 2021) *จารึกรหัส K. 1320* (Jacques & Goodall, 2014) ฉะนั้น ผู้เขียนจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ข้อเสนอคำแปลภาษาสันสกฤตของ*จารึกวัดพู* (K.366) ในบทความนี้จะได้รับการพิจารณาในวงวิชาการและใช้เป็นอีกหนึ่งหลักฐานที่ศึกษาร่วมกันกับจารึกหลักอื่นและหลักฐานทางโบราณคดีอื่น ๆ อีกสืบต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กังวล คัชชีมา สำหรับคำแนะนำ, รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล สำหรับภาพจารึกวัดพู, พระมหาภาคภูมิ ภูริภทฺโท (ตาคำ) สำหรับภาพปราสาทวัดพู, คุณวิริยา สืบสวน และคุณอรพรรณ สุวรรณ สำหรับคำแปลเอกสารภาษาฝรั่งเศส และคุณเวทนิธิ สังเมฆ สำหรับข้อมูลจากคัมภีร์ศาสนาฮินดู

ภาพที่ 3 ปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ที่มา: พระมหาภาคภูมิ ภูริภทโท (ตาคำ)

ภาพที่ 4 ปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ที่มา: พระมหาภาคภูมิ ภูริภทโท (ตาคำ)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมศิลปากร. 2529ก. **จารึกในประเทศไทย เล่ม 3 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 15-16.**

กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.

กรมศิลปากร. 2529ข. **จารึกในประเทศไทย เล่ม 4 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 17-18.**

กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.

โคลด ซาค. 2532. “600 ปี แห่งประวัติเมืองพระนครของขอม แปลโดย ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล.”

ศิลปวัฒนธรรม, 10, 6: 110-125.

นวพรรณ ภัทรมูล. 2555. **เขาสาปแช่งอันใดในจารึก?.** เข้าถึงเมื่อ 1 กันยายน 2567.

เข้าถึงได้จาก <https://db.sac.or.th/inscriptions/articles/detail/9803>

มาดแลน จิโต. 2543. **ประวัติเมืองพระนครของขอม.** (แปลโดย ศาสตราจารย์

ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล. 2564. **การตรวจสอบพิภักตสถานที่พบและเก็บรักษาของจารึก**

รุ่นก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ในประเทศไทย เพื่อพัฒนาภูมิสารสนเทศจารึกของชาติ

ปีที่ 2 : จารึกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออก เล่มที่ 1 (เนื้อหา).

กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

วรรณพรรณ เฟรนซ์. 2562. **ศรีภัทเรศวร : ศิลปกรรม และประติมานวิทยา**

ที่ปราสาทวัดพู. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

สมบัติ มั่งมีสุขศิริ (บรรณาธิการ). 2564. **จารึกสันสกฤตที่สำคัญในอินเดียและเอเชีย**

ตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1. นนทบุรี: นิติธรรม.

อุไรศรี วระศรีน. 2545. “ประวัติศาสตร์กัมพูชา.” ใน อรวรรณ บุญฤทธิ์ และคณะ

(บรรณาธิการ), **ประชุมมรรธบพเขมร : รวมบทความวิชาการของ**

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อุไรศรี วระศรีน (หน้า 47-98). กรุงเทพฯ:

ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาษาต่างประเทศ

- Cœdès, G. & Dupont, P. 1943. “Les stèles de Sdök Kāk Thom, Phnom Sandak et Práh Vihār.” **Bulletin de l'Ecole française d'Extrême-Orient**, 43: 56–154.
- Cœdès, G. 1953. **Inscriptions du Cambodge Volume V**. Paris: E. De Boccard.
- Cœdès, G. 1964. **Inscriptions du Cambodge Volume VII**. Paris: École française d'Extrême-Orient.
- Cœdès, G. 1975. **The Indianized States of Southeast Asia** (Translated by Susan Brown Cowing). Canberra: Australian National University Press.
- Goodall, D. 2021. “Two Inscriptions from Liṅgapura (Vat Phu), one dating to Jayavarman I’s reign (K. 1059) and the other to Jayavarman II’s (K. 1060), along with a re-edition of K. 762.” **Udaya: Journal of Khmer Studies**, Yosothor, 15: 3–38.
- Jacques, C. & Goodall, D. 2014. “Stèle inscrite d’Īśānavarman II à Vat Phu (K. 1320): 2. Texte sanscrit et traduction.” **Aséanie**, 33: 405–454.
- Monier-Williams, M. 1899. **A Sanskrit-English Dictionary** (Reprint). Delhi: Motilal Banarsidass.
- Shastri, J. L. 1970. **Ancient Indian Tradition And Mythology Vol. I: The Śivapurāṇa Vol. I**. Motilal Banarsidass: Delhi.
- Shastri, S. V. 2014. **Sanskrit Inscriptions of Thailand**. Delhi: Vikas Computer & Printers.